

Despre unele probleme

Eficiență și măiestrie artistică

La Congresul scriitorilor din R.P.R., care se va ține în luna iunie, când poate aceste rinduri ar putea să fi apărut și ele, se vor discuta o seamă de probleme, care încă de pe acum au fost enumerate într-un comunicat anume al „Uniunii“, arătându-se că pentru fiecare dintre ele a fost desemnat un raportor dintre scriitorii mai tineri, dar de frunte. Vor fi discutate astfel problemele prozei, ale poeziei, ale dramaturgiei, ale criticii literare, ale specificului traducerilor din și în limba minorităților naționale și ale literaturii pentru copii. Nu ne îndoim că atit rapoartele așteptate cu nerăbdare cit și dezbaterile vor fi foarte însuflețite și foarte bogate în vederi adinci, înnoitoare; am fi dorit însă — și de ani de zile ne-am exprimat dorința asta în adunările noastre mai restrinse, profesionale — ca să se discute la acest congres, care urmărește un scop, și anume un scop educativ în sensul cel mai larg al cuvîntului, să se facă și un raport despre problema fundamentală a problemelor care se pun cu asemenea prilej, adică un raport despre problema eficienței. Dacă afirmi ceva neobișnuit despre o realitate încă necunoscută celor cărora te adresezi, ei te pot crede ori nu, indiferent de adevărul cuprins în afirmațiile tale și indiferent de cit de mult ți să fi crezut, cu alte cuvinte o afirmație poate fi, considerată în legătură cu cel vizat, eficientă sau nu. Adică poți fi convingător sau dimpotrivă poți fi suspectat. Problema de a convinge pe ascultător, pe cititor, pe spectator (se pune astfel nu numai față de o sală de auditori, ci și față de cititorii gazetei, fie ea literară ori nu, ai prozei, ai poeziei și așa mai departe, ca și în fața spectatorilor unei piese de teatru, ori ai unui film, ba chiar ai unor întâlniri pentru performanțe sportive) și nu numai de a-i convinge ci și de a le obține adeziunea. Este o problemă atit de complicată încît la o cercetare analitică ea se dovedește un adevărat complex de probleme, care se cer studiate cu cea mai mare băgare de seamă. Ni s-ar fi părut deci lucru îndreptățit ca la acest congres, pentru ca el să-și ajungă scopul, să se fi aflat un raportor și pentru problemele eficienței, pentru că o literatură care nu-și ajunge scopul, adică nu convinge pe nimeni (sau convinge prea ușor, ceea ce e totuna) apare oarecum fără sens. O cauză oricit de dreaptă poate fi compromisă nu numai printr-o înfățișare și printr-o argumentare săracă, insuficientă, dar și prin stîngăcii formale, prin exces afirmativ, printr-un inutil supliment demonstrativ cu orice preț, în sfîrșit prin orice poate trezi suspiciunea celor cărora îți propui să le faci educația. În asemenea împrejurări, cine vrea să dovedească prea mult nu dovedește adesea nimic. De nenumărate ori, strădaniile cel mai nobil inspirate ajung la rezultate contrare celor ur-

mărite cu devotament și sinceritate. La piesele care se vor cu pasiune educative, de multe ori sălile rămân goale și își cască imens și întunecos plictiseala, iar afixul trebuie schimbat, precum uneori romane voluminoase, ori chiar scurte și dirze, care urmăresc același scop, nu izbutesc să fie citite decât pe primele lor pagini, căci pe urmă împotmolesc privirea și solicită cenușiu, la rîndul lor, căscatul. Numărul paginilor nu are de altfel importanță. O carte scurtă și proastă poate fi adesea inuman de plictisitoare și de indigestă, pe cînd cele patru volume ale unui roman ca Război și pace parcă se termină prea repede. Și eu cunosc cititori care, cînd vedeau că numărul paginilor rămase scădea, încetineau și ei lectura ca să dureze mai mult.

Compromiterea prin realizarea proastă, a unor cauze înalte, a dus aiurea la un proverb mîncinos, care sună așa: „Cu sentimente nobile nu se poate face decât literatură proastă”. Asemenea afirmații neroade pun deci ca premisă oricărei literaturi, așa cum o văd ei, sentimentele josnice, aberate, izvorite din noaptea patologicului, cazuri stranii, crime gratuite, cer rafinamente în cinism și inedit în perversitate. Este posibil ca o asemenea literatură să nu-și plictisească publicul, e chiar foarte probabil că îl delectează, dar noi vedem în acest condamnable succes și o mare parte din vină a literaturii excesiv intenționate, care nu izbuteste să obțină adeziunea celor cărora li se adresează și care sfîrșește prin a se face insuportabilă și a da nostalgia contrariului.

Iată deci că nu e destul să dorești stăruitor o literatură educativă, să te trudești și să-i pui toate mijloacele la dispoziție, pentru ca să-ți ajungi scopul formării și înălțării maselor.

Trebuie să știi deci nu numai ce să ceri, ci și în ce formă să ceri... Multora li se pare această chestiune atît de simplă încît se miră poate, citind aceste rînduri, că eu văd aci nu numai o problemă, ci chiar un complex de probleme. Ei rezolvă totul cu citeva declarații dogmatice. Am cunoscut un conducător al teatrelor care afirma iremediabil convins și sentențios că: „Muncitorii vor în teatru numai asta” ori: „Muncitorii nu vor de loc asta” cu subînțelesul că el și numai el știa ce vor muncitorii. Dar a trebuit să plece din acest post de mare răspundere, tocmai fiindcă pînă la urmă se dovedise că nici nu bănuia măcar ce vor cu adevărat acei care muncesc și mai ales cum vor ei să fie educați. Muncitorii, oameni toată ziua aplecați asupra realității, adică în orice clipă în contact cu rădăcinile incomensurabile ale concretului, nu vor să fie socotiți scăzuți intelectual și nici educați cu citiri naive din paginile cu litere de o schioapă ale abecedarului acelor dogmatici, improvizati și pretențioși. Ei vor să stea în bănci la teatru în șir cu toată lumea și nu se sperie la muzeu de un nud auriu de Tizian.

Alții, mai puțin sentențioși decît fostul conducător, recurg atunci cînd este vorba de puterea de convingere a scrisului, la un termen devenit panaceu comod: „Măiestrie artistică”. Învelit în foita roz a acestei misterioase „măiestrii artistice” se poate înghiți orice praf dogmatic... Cînd acum vreo șase ani într-un mic for critic, care dezbătea tezele sărbătoririi lui Caragiale, am afirmat că acest mare scriitor fusese toată viața obsedat de „problemele măiestriei artistice”, am stîrnit minia unui dirz luptător pe tărîmul artei, care pretindea că aș introduce o noțiune periculoasă, că sînt un suspect adept al formalismului... Astăzi expresia și-a făcut drum, prea mult drum, și a devenit ceva de la sine înțeles, ceva atît de simplu că mulți socot că nici nu mai e nevoie să fie explicată. Oricine știe — pretind ei — ceea ce e aceea măiestrie artistică și li se pare ridicol să se mai explice ce înțeles, ce feluri de înțeles, au aceste vocabule. E necesar însă să facem o precizare. Această inutilitate a explicației, această înțelegere de la sine este cu sens unic. „Oricine” înseamnă aci tocmai pe dos: nimeni. Adică problema „măiestriei artistice” se pune pentru toată lumea, în afară de cel care pronunță această formulă misterioasă pe care a monopolizat-o el. Simplul fapt că el a articulat aceste opt silabe îi da omului

nostru virtuți magice. El vorbește în numele unui har personal. L-ați văzut adeseori cum lasă să se înțeleagă că el este intim cu măiestria artistică și că se salută adică de câte ori se întâlnesc. În realitate, sentențiosul nu se cunoaște cu măiestria artistică nici măcar din vedere. O salută fără ca ea să-i răspundă. În realitate, aceste raporturi cu „măiestria artistică” sînt un formalism tern-cenușiu. De fapt, „măiestria artistică” este și ea supusă problemei primordiale și vaste a eficienței și nu e ea chiar numai har, ci și multă inteligență, foarte multă trudă și, hai să zicem, oarecare meșteșug. Dată într-un tot în concret neseparabil cu fondul, măiestria artistică, așa cum știm cu toții, nu poate fi arătată și explicată decît discursiv. E o ciudățenie care ține de datele și structurile minții omenești, deci de legi obiective. Și mai implică încă acest tot neseparabil și alte ciudățenii, care ar trebui cercetate cu luare-aminte. Ca atare, ea ar merita să fie luată în considerare mai de aproape la un congres al scriitorilor, în toată complexitatea ei, din care noi n-am vrut să anticipăm nimic în aceste rînduri care exprimă doar un deziderat. Bineînțeles, să fie luată în discuție dacă o poți discuta fără să cazi în formalismul celălalt, formalismul opus, roz-fistichiu.

www.cimec.ro

<https://biblioteca-digitala.ro>